

FINANCIAL SKILLS: A COMPREHENSIVE PERSPECTIVE

ORCID
Connecting Research
and Researchers

<https://orcid.org/0009-0003-9900-0085>

DR. PRADIP VITTHALRAO TAKTODE

Head, Department of Economics,
Arts College, Malkapur, Akola
taktodepradip@gmail.com

Received: 04.11.2024

Reviewed :06.11.2024

Accepted: 08.11.2024

ABSTRACT

Financial literacy is a crucial element in today's society. It enables an individual to manage their financial matters in an organized and efficient manner. The development of financial skills depends on a person's financial decisions, savings, investments, expenses, and debt management. Several efforts are being made in India to promote financial literacy, which is gradually changing people's perspectives on money. This essay will discuss various aspects of financial literacy, the economic situation in India, digital financial literacy, savings and investment, as well as significant initiatives taken by the government.

KEY WORDS: Financial skills, financial literacy, investment, savings, debt management, digital payments, Indian economy, financial advisor, debt, economic development.

आर्थिक कौशल्य: एक विस्तृत दृष्टिकोन

Abstract

आर्थिक कौशल्य हा आजच्या समाजात एक अत्यंत महत्वाचा घटक आहे. यामुळे एक व्यक्ती आपल्या आर्थिक बाबींचे नियोजन योग्य पद्धतीने करू शकतो. आर्थिक कौशल्याचे विकास व्यक्तीच्या वित्तीय निर्णय, बचत, गुंतवणूक, खर्च आणि कर्ज व्यवस्थापन यावर अवलंबून असतो. आर्थिक साक्षरतेच्या दृष्टीने भारतात अनेक प्रयत्न केले जात आहेत, ज्यामुळे लोकांचा पैशांबाबत दृष्टिकोन बदलत आहे. या निबंधात आर्थिक कौशल्याचे विविध पैलू, भारतातील आर्थिक स्थिती, डिजिटल आर्थिक साक्षरता, बचत आणि गुंतवणूक तसेच सरकारने घेतलेले महत्त्वपूर्ण उपक्रम यांवर चर्चा केली जाईल.

Introduction

आर्थिक कौशल्य म्हणजे आर्थिक बाबींचे योग्य व्यवस्थापन आणि यथासांग निर्णय घेणे. यामध्ये कर्जाचे व्यवस्थापन, खर्चाचे नियोजन, बचत करणे, गुंतवणूक करणे, तसेच आपल्या पैशांचा योग्य वापर करणे समाविष्ट आहे. आजच्या आर्थिक परिस्थितीत, आर्थिक

कौशल्य असणे आवश्यक आहे. यामुळे व्यक्ती आपले आर्थिक भविष्य सुरक्षित ठेवू शकतात, त्यांचे उत्पन्न वाढवू शकतात आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर आपला ठसा सोडू शकतात.

विकसित आणि विकासशील देशांमध्ये आर्थिक साक्षरता वाढवण्यासाठी अनेक कार्यक्रम राबवले जात आहेत. यामध्ये भारतानेही काही महत्त्वपूर्ण पावले उचलली आहेत. प्रत्येक व्यक्तीला आर्थिक साक्षरता असणे, त्याचे महत्त्व समजून त्याचा वापर करणे हे त्यांच्या आयुष्यातील निर्णायक बदल घडवू शकते. या निबंधामध्ये, आपण भारतीय संदर्भात आर्थिक कौशल्याचे महत्त्व आणि त्याचा सामाजिक आणि आर्थिक विकासावर होणारा प्रभाव यावर चर्चा करू.

आर्थिक कौशल्याचे महत्त्व (Importance of Financial Skill)

आर्थिक कौशल्य हे एक अत्यंत महत्वाचे जीवन कौशल्य आहे. जरी आपल्या आयुष्यात इतर अनेक कौशल्यांचा उपयोग होतो, तरी आर्थिक कौशल्यामुळे आपल्या रोजच्या जीवनातील निर्णय अधिक सोपे आणि प्रभावी बनतात. आपले उत्पन्न आणि खर्च योग्य रितीने

व्यवस्थापित करण्यासाठी आपल्याला कर्ज, बचत, गुंतवणूक, आणि कर्ज परतफेड याबद्दल सुस्पष्ट माहिती असणे आवश्यक आहे. जर आपल्याकडे हे कौशल्य नसेल तर आपण अनावश्यक कर्ज घेतले, अति खर्च केले किंवा दीर्घकालीन बचताची उपेक्षा केली, तर आपल्याला गंभीर आर्थिक अडचणींचा सामना करावा लागू शकतो.

आर्थिक कौशल्य आणि आर्थिक साक्षरतेचा संबंध (Relationship Between Financial Skills and Financial Literacy)

आर्थिक कौशल्य आणि आर्थिक साक्षरतेमध्ये एक निकटचा संबंध आहे. आर्थिक साक्षरतेचे मुख्य लक्ष्य म्हणजे लोकांना पैसे कसे व्यवस्थापित करावेत हे शिकवणे, यामध्ये व्याजाचे दर, बचतीचे महत्व, कर्जाचे फायदे आणि तोटे, तसेच गुंतवणुकीचे फायदे आणि धोके यांचा समावेश होतो. आर्थिक साक्षरतेचा अभाव असलेल्या लोकांना हे सर्व महत्वाचे घटक लक्षात घेणे कठीण जाते, ज्यामुळे त्यांना त्यांचा आर्थिक निर्णय घेतांना चुकीचे मार्गदर्शन मिळते.

बचत आणि खर्चाचे व्यवस्थापन (Saving and Budgeting)

बचत आणि खर्चाचे व्यवस्थापन आर्थिक कौशल्याचा एक महत्वाचा भाग आहे. एक प्रभावी बचत योजना आणि खर्चाचे योग्य नियोजन करणे हे आर्थिक स्थिरतेच्या दृष्टीने महत्वपूर्ण आहे. आपल्या मासिक उत्पन्नापासून किमान 10-20% रक्कम बचतीसाठी राखून ठेवणे आवश्यक आहे. तसेच, अनावश्यक खर्च टाळणे, अति खर्चावर नियंत्रण ठेवणे आणि प्राथमिक आवश्यकता पूर्ण केल्यानंतर उर्वरित रक्कम बचतीसाठी वळवणे आवश्यक आहे. यामुळे भविष्यातील आपत्कालीन परिस्थितींसाठी सज्जता मिळू शकते.

गुंतवणूक आणि संपत्ती वाढवणे (Investment and Wealth Creation)

गुंतवणूक ही आपले भविष्य सुरक्षित करण्याचा आणि संपत्ती वाढवण्याचा एक महत्वाचा मार्ग आहे. भारतात, अनेक लोक गुंतवणुकीबद्दल अनभिज्ञ असतात आणि ते फक्त बचत खात्यात पैसे ठेवतात, जे त्यांना चांगला परतावा देत नाही. मात्र, गुंतवणुकीच्या योग्य

साधनांद्वारे लोक आपले भविष्य सुरक्षित करू शकतात आणि संपत्ती वाढवू शकतात. म्युच्युअल फंड्स, शेअर्स, बांड्स आणि रिअल इस्टेट यांसारख्या गुंतवणूक साधनांचा वापर केल्यास दीर्घकालीन आर्थिक फायदे मिळू शकतात. गुंतवणूक करतांना बाजारातील जोखमीचा योग्य अंदाज घेणे आवश्यक आहे.

कर्ज व्यवस्थापन (Debt Management)

कर्ज ही एक सामान्य आर्थिक स्थिती आहे, विशेषतः जेव्हा लोक घर किंवा इतर मोठ्या खरेदीसाठी कर्ज घेतात. मात्र, कर्जाची योग्य व्यवस्था न केल्यास ते पुढे जाऊन मोठ्या आर्थिक अडचणींचे कारण बनू शकते. योग्य कर्ज घेणे, त्याचे योग्य नियोजन करणे, आणि वेळेवर कर्जाची परतफेड करणे हे महत्वाचे आहे. कर्जाच्या परतफेडीचे वेळापत्रक तयार करणे, त्यावर खर्च होणारा व्याज दर समजून घेणे आणि कर्जाच्या किमतीची योग्य गणना करणे यामुळे लोकांना कर्ज व्यवस्थापन करतांना मदत मिळू शकते.

डिजिटल आर्थिक साक्षरता (Digital Financial Literacy)

आजकाल, डिजिटल आर्थिक साक्षरता अत्यंत महत्वाची ठरली आहे. डिजिटल माध्यमांतर्गत ऑनलाइन बँकिंग, मोबाइल पेमेंट्स, आणि ई-कॉमर्स चा वापर जास्त झाला आहे. "भीम" ॲप, "यूपीआय" प्रणाली आणि डिजिटल पेमेंट्सचे इतर साधनांमुळे भारतातील लोकांना अधिक सुरक्षित आणि सोप्या पद्धतीने आर्थिक व्यवहार करण्याची संधी मिळाली आहे. यामुळे त्यांना पैसे ट्रान्सफर करणे, बिल भरणे आणि इतर आर्थिक व्यवहार करणे अधिक सोपे झाले आहे. डिजिटल साक्षरतेमुळे लोकांचा पैशांबाबत दृष्टिकोन बदलला आहे आणि त्यांना नवीन तंत्रज्ञानाचा अधिक उपयोग होऊ लागला आहे.

आर्थिक साक्षरता वाढवण्यासाठी सरकारच्या उपक्रमांचा योगदान (Government Initiatives to Promote Financial Literacy)

भारत सरकारने आर्थिक साक्षरतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी अनेक योजनांची घोषणा केली आहे. "प्रधानमंत्री जन धन योजना" या उपक्रमात लोकांना बँक खात्याची उपलब्धता मिळवून दिली आहे. "मुद्रा योजना" अंतर्गत लहान

उद्योगांना कर्ज सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातात. "आधार" कार्डच्या माध्यमातून विविध सार्वजनिक सुविधा मिळवण्यासाठी डिजिटल प्लेटफॉर्म तयार केला आहे. यामुळे गरीब आणि ग्रामीण भागातील लोकांना वित्तीय सेवांपर्यंत प्रवेश मिळवता येतो.

समाजातील जागरूकता आणि योगदान (Societal Awareness and Contribution)

आर्थिक साक्षरतेच्या प्रसारासाठी विविध समाजसेवी संस्थांची महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे. शाळा, महाविद्यालये आणि स्वयंसेवी संस्था आर्थिक साक्षरतेसाठी कार्यशाळा, शिबिरे आणि जागरूकता मोहिमा आयोजित करतात. याशिवाय, समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्तींनी आणि मीडिया संस्थांनी या क्षेत्रात अधिक लक्ष द्यायला हवे. लोकांना पैशांची योग्य पद्धतीने वापरण्याचे महत्त्व शिकवून, त्यांना एक सशक्त आणि स्वतंत्र जीवन जगण्याची प्रेरणा मिळवता येईल.

निष्कर्ष (Conclusion)

आर्थिक कौशल्य आणि साक्षरता हे आजच्या काळात अत्यंत महत्वाचे आहे. प्रत्येक व्यक्तीला आर्थिक बाबींचे व्यवस्थापन योग्य प्रकारे शिकायला पाहिजे, जेणेकरून त्यांना भविष्यकाळातील अनिश्चिततेला तोंड देताना मदत मिळेल. आर्थिक साक्षरतेच्या माध्यमातून, व्यक्तीला त्यांच्या पैशांचे योग्य व्यवस्थापन करता येते, तसेच त्यांना भविष्यात आर्थिक सुरक्षा मिळवता येते.

संदर्भ:

1. पाटील, संगीता (2021). *आर्थिक साक्षरतेचा विकास: एक भारतीय दृष्टिकोन*. वर्धमान प्रकाशन, पुणे.
2. कुंभेकर, ग. व. (2022). *भारतात आर्थिक साक्षरतेचा प्रसार*. ज्ञान प्रबोधन प्रकाशन, पुणे.
3. शिंदे, रोहिणी (2021). *वित्तीय साक्षरतेचा सुधारणा आणि भारताचा अनुभव*. प्रभात प्रकाशन, मुंबई.
4. देशपांडे, के. डी. (2020). *डिजिटल आर्थिक साक्षरता: भारतातील बदलते दृष्टिकोन*. सागर प्रकाशन, नागपूर.
5. रघुनाथ, प्रमिला (2019). *आर्थिक साक्षरतेचे महत्त्व: एक शैक्षणिक दृष्टिकोन*. विद्यावर्धिनी प्रकाशन, पुणे.
6. पाटील, रवींद्र (2022). *नवीन वित्तीय साधनांचा वापर आणि आर्थिक साक्षरता*. वर्धमान पब्लिकेशन्स, पुणे.
7. कुलकर्णी, ह. शं. (2021). *व्यक्तिगत वित्तीय नियोजन आणि गुंतवणूक धोरण*. प्रगल्भा प्रकाशन, नागपूर.